בס״ד

ישיבת הכֹּתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדֹר הלוי נבנצל שליט״א

לפרשת ויצא תשפ״ה[1]

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

חלום יעקב

האדם שולט בכל העולמות

התורה מספרת על יעקב אבינו: ״וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע, וַיֵּלֶךְ חָרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם וכו׳. וַיַּחֲלֹם, וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה, וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ״ (בראשית כח, יב).

הסברים שונים נאמרו, מהו סולם זה שיעקב חולם עליו. אבל לפי פשוטו נראה, שסולם זה הוא יעקב בעצמו! יעקב אבינו ״מֻצָּב אַרְצָה״. הוא פועל בארץ, עושה מצוות ולומד תורה בארץ, ״וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה״ - מעשיו בארץ פועלים בעולמות העליונים. דמות פניו חקוקה בכסא הכבוד (תרגום יונתן שם) [המסמל את מלכות ה׳ והנהגתו בעולם], ומלאכי אלקים הממונים להוציא את הנהגת ה׳ בעולם לפועל, ״עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ״ - כח השפעתם בעולם משתנה לפי מעשיו של יעקב.

והנה, לא רק יעקב אבינו הוא ״סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה״, אלא כל אחד מאיתנו הוא סולם כזה! אמנם לא כל אחד זוכה להגיע למדרגתו של יעקב אבינו, אבל כל אחד לפי מדרגתו, פועל ומשפיע על המלאכים ועל העולמות העליונים, וממילא גם על התחתונים, שכן הנהגת ה׳ בעולם נקבעת לפי מעשינו, כך שלמעשה אנו פועלים על כל העולמות - גם העליונים וגם התחתונים.

על הפסוק ״הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו״ (בראשית כז, כב) אמרו חז״ל: ״בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות (שישראל עוסקים בתורה ובתפלה), אין הידים יְדֵי עשו (אין עשו יכול להתגבר עליהם). ואם לאו - הידים ידי עשו״ (ב״ר סה, כ). [ודרשו כן ממה שנכתב ״הַקֹּל״ חסר ו׳, כאילו נאמר ״הַ קֹ ל קול יעקב״ - כשנעשה קול יעקב ק ל, בלי תורה, ידי עשו שולטים בו (מפרשי המדרש שם)]. גם על הפסוק ״וְתַשְׁלֵךְ אֶמֶּת אַרְצָה, וְעָשְׂתָה וְהִצָּלִיחָה״ (דניאל ח, יב) אומרים חז״ל: ״אימתי שישראל משליכין דברי תורה לארץ, מלכות העכו״ם הזאת (=מלכות רומי) גוזרת ומצלחת״ (ירוש׳ ר״ה פ״ג ה״ח). הרי שלא רק יעקב אבינו משפיע בעולם, אלא כל אחד ואחד פועל במעשיו ומשפיע על הנעשה בעולם.

כל מעשה שעושה האדם - מכריע את העולם כולו לזכות או לחובה

עד כמה משפיעים מעשי האדם על העולם, רואים בדברי חז״ל שאמרו: ״לעולם יראה אדם עצמו (ואת העולם כולו) כאילו חציו חייב וחציו זכאי... עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות״; ואם עבר עברה, חלילה - אז להפך (קידושין מ, א-ב). הרי שכל מעשה שעושה האדם, ולו הקטן ביותר - משפיע מיד על מצב העולם כולו לכאן או לכאן.

והנה, דברי חז״ל אלו, שמורים לאדם לראות את עצמו ואת העולם כולו כאילו חציו חייב וחציו זכאי, קשים לכאורה מאד. הרי בעולם מסתובבים מיליארדי אנשים! כל אחד מהם עושה אלפי פעולות ביום, ובכל פעולה כזו יכולים להיות תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לחובה וחלק אחד לזכות (עי׳ שבת לב, א), או להפך, או כל חלוקה פנימית אחרת. ממילא, הסיכוי שמספר הזכויות ומספר החובות בעולם יהיה שווה, הוא אפסי! אחד למיליארדי מיליארדים! איך אפוא מורים לנו חז״ל, להרגיל את עצמנו לחשוב שהעולם נמצא במצב מאוזן, חציו חייב וחציו זכאי, ולפי זה לְכַוֵּן את מעשנו? הרי מצב כזה כמעט ולא קיים[2]!

צריכים כנראה לומר, שאין זה מקרה נדיר שהעולם יהיה במצב מאוזן. להפך! העולם נמצא תמיד במצב כזה! כיצד? הסביר מו״ר הגה״צ רבי א״א דסלר זצ״ל כך: כל אדם באשר הוא שם, נמצא במדרגה רוחנית מסויימת, ממנה הוא יכול לעלות או לרדת. והנה, בכל מדרגה שאדם נמצא בה, דואגת ההשגחה העליונה לכך, שהכוחות הפועלים עליו יהיו שקולים, כדי שתהליך הבחירה יהיה מאוזן, ללא משיכת יתר לכיוון זה או אחר. (וכמובן, כתוצאה מכך, גם העולם כולו נמצא במצב מאוזן מבחינה זו). ממילא, המצוות והעבירות שאדם עושה, משנים אמנם את מדרגתו הרוחנית, אבל מבחינת מצב הכוחות הפועלים עליו - המצב נשאר תמיד מאוזן, כדי לשמור על עקרון הבחירה. זהו פירוש דברי חז״ל, ״לעולם יראה אדם עצמו (ואת העולם כולו) כאילו חציו חייב וחציו זכאי״: מצב הכוחות - נשאר תמיד מאוזן. אלא שאם עשה אדם מצוה - הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. כלומר, העלה את עצמו ואת העולם כולו למדרגה רוחנית גבוהה יותר, ולנסיונות בחירה אחרים, המתאימים למדרגה החדשה. ואם להיפך - להיפך (״קונטרס הבחירה״ - מכתב מאליהו ח״א עמ׳ 111).

על כל פנים, רואים בדברי חז״ל אלו, שכל מעשה שעושה האדם, משפיע לא רק על המדרגה הרוחנית שלו, אלא על המדרגה הרוחנית של כל העולם כולו, בין לחיוב ובין לשלילה.

ולא רק מעשי האדם משפיעים על העולם, אלא גם אי עשיה משפיעה. הפסוק אומר: ״אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל, לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה״ (משלי טו, כד). כלומר, כדי לסוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה, אדם חייב לעלות למעלה, ואם הוא אינו עולה - הוא יורד (ביאור הגר״א שם)[3]. אי אפשר לעמוד במקום אחד. כי אדם לעמל יולד - לעלות ולהתקדם. ממילא, אם הוא אינו מתאמץ לעלות, זו גופא ירידה רוחנית עבורו ועבור כל העולם כולו, גם אם אינו עובר שום עבירה אחרת[4].

יעקב רואה בחלום את חורבן בית המקדש

חוץ מהסולם, מה עוד רואה יעקב בחלום? - מספרת

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

התורה: "וַיַּחֲלֹם, וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה, וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ וכו'. וַיֵּירָא וַיֹּאמַר, מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה, אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים, וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם".

למה אמר יעקב "אין זה כי אם בית אלקים"? למה לא נקט לשון קצרה, "מה נורא המקום הזה, כי הוא בית אלקים"?

פירשו חז"ל, שראה יעקב בחלומו את המקדש חרב, לכן אמר: "אין זה כי אם בית אלקים". כלומר: המקדש נחרב ואיננו (ב"ר סט, ז) [ורָמַז לדרשת חז"ל זו רבי אלעזר הקליר[5], בקינה שחיבר לתשעה באב ("אֵיכָה את אשר כבר עשוהו"): "זן (יעקב) עֵינוֹ במקום הזה[6], וְשָׁר[7] שְׁמוּמוֹ, ויקונן: אֵין זֶה". כלומר, יעקב לא סתם אמר "אין זה כי אם בית אלקים", אלא נשא קינה ונהי על חורבן בית המקדש שראה].

יעקב מבקש שגם בזמן הגלות ה' ישמע את תפלות ישראל במקום המקדש

על פי זה אפשר לפרש גם את המשך הפסוק - "וזה שער השמים".

הרי בזמן שבית המקדש קיים, כשיש "בית אלקים", קדושת המקום עולה רק עד הגג, ולא יותר. כמו, להבדיל, בטומאת מת. מת שנמצא בתוך בית, הטומאה עולה רק עד הגג ולא יותר, ומי שנמצא מעל הגג – נשאר טהור ואינו נטמא. לעומת זאת, אם המת נמצא במקום בלתי מקורה, הטומאה עולה עד לרקיע. כך להבדיל גם בקדושה. כל זמן שבית המקדש קיים, הקדושה עולה עד גג הבית ולא יותר. "גגין ועליות לא נתקדשו" (פסחים פה, ב). אבל כשמתקיים "אין זה כי אם בית אלקים", כשהמקדש חרב ואיננו, אז "זה שער השמים" – הקדושה מגיעה עד השמים.

יעקב מתפלל על זמן החורבן, שגם במצב של "אין זה כי אם בית אלקים", בכל זאת ה' ישמע את תפילות עם ישראל, ויתקיים במקום המקדש "וזה שער השמים".

מדוע שכב יעקב לישון בבית אל, אחרי ארבע עשרה שנה שלא שכב לישון

על פי דרשת חז"ל שהזכרנו, ניתן להסביר מדוע שכב יעקב לישון באותו לילה, לאחר שבמשך ארבע עשרה שנים שהיה בישיבתו של עֵבר לא שכב לישון בלילה מפני שהיה עוסק בתורה[8] (רש"י בראשית כח, יא). התשובה היא - "וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ" (בראשית שם). מהו "כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ"? - "ניבא שעתידין ישראל לחטוא, ורוח הקודש מסתלקת מהם" (תנחומא יָשָׁן, ויצא ד), ואפשר שכבר הבין מזה שגם המקדש יחרב (עוד לפני שראה זאת בחלום), ונעשתה לו אותה שעה כתשעה באב, שאסור ללמוד בו תורה מפני הָאֵבֶל (שו"ע או"ח סי' תקנ"ד סע' א'), וכיון שלא יכול היה ללמוד - שכב לישון[9].

זכר לאותו "תשעה באב", יש שמניחים אבן תחת ראשם כששוכבים לישון בליל תשעה באב, כדי להצטער במשכבם, כפי שעשה יעקב, שֶׁשָּׂם אבן מראשותיו באותו לילה (בראשית שם) (הרמ"א או"ח סי' תקנ"ה ס"ב).

למה תפילת ערבית היא רשות ואינה חובה

אולי מפני זה, כשהיה יעקב בבית א-ל, תיקן תפילת ערבית, כמבואר בגמרא (ברכות כו, ב), שלמדו ממה שכתוב כאן "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם", שיעקב תיקן כאן תפלת ערבית[10] (בראשית כח, יא. ועי' רש"י שם). למה דוקא עכשיו, בהיותו בן ששים ושלש שנים (עי' רש"י סוף פרשה הקודמת), מתקן יעקב תפלת ערבית? למה לא תיקן עד היום?

כנראה, משום שיעקב רואה עכשיו את החורבן והגלות, לכן הוא מתקן את תפילת ערבית, שהיא בלילה, כנגד זמן הגלות שדומה ללילה[11].

אולי מטעם זה, בעוד תפלות שחרית ומנחה הינן חובה, תפלת ערבית אינה אלא רשות[12] (ברכות כז, ב). [כמובן, רק תפלת העמידה, ולא קריאת שמע, שהיא חיוב גמור]. מדוע תפלת ערבית רשות? כי תפילת ערבית היא כנגד זמן הגלות, והגלות איננה דבר שבהכרח היה צריך לבוא, שאם היו ישראל שומעים בקול ה' ולא היו חוטאים, לא היו גולים, והוא כעין רשות, דבר שאינו מחוייב להיות, לכן תפילת ערבית גם היא רשות, כי נתקנה כנגד דבר שאינו בהכרח שיהיה[13].

"יש ה' במקום הזה" – גם בזמן החורבן

אבל גם דבר חיובי מתחדש ליעקב אבינו בחלום שחלם בבית א-ל.

כשיעקב מתעורר מן החלום, הוא אומר: "אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה, וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי" (בראשית כח, טז). וקשה לכאורה: מה פירוש "לֹא יָדָעְתִּי"? ודאי שידע! הרי בגלל זה הלך לשם! "אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו"?! (רש"י שם, יז). הוא ידע שכאן המקום הנבחר, שבו עקד אברהם את יצחק, ולשם בא יצחק אביו להתפלל, ["וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה", דרשו חז"ל שבא להר המוריה להתפלל שם (פסחים פח, א)], אז מה פירוש "אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי"?

אלא שכוונת יעקב לומר, שלא ידע שגם בזמן החורבן השכינה שורה שם. שגם בזמן של "אין זה כי אם בית אלקים", בכל זאת "יש ה' במקום הזה". בתחילה סבר יעקב שרק בזמן שהמקדש קיים שורה השכינה בהר המוריה, אבל בזמן החורבן והגלות (שאליה הוא יוצא עתה, בדרכו לחרן) סבר שהשכינה אינה שורה שם עוד, ומה שבא להתפלל שם הוא רק מצד שזהו "מקום שהתפללו בו אבותי". אבל עתה מתחדש לו, שגם בזמן הגלות והחורבן "יש ה' במקום הזה". שגם בזמן הגלות - השכינה אינה זזה מהר המוריה (עי' שמו"ר ב, ב).

אנו מקוים שבמהרה בימינו נצא מהגלות, ונזכה כבר לגאולה שלמה במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

---

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז,

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת ויצא: "וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ" (בראשית כח, יב) ⇔ "וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ, וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים" (שם לב, ב).

קשר נוסף: "וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה" (שם כח, י) ⇔ "וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ, וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ" (שם לב, א-ב). הקשר הוא: יעקב **יוצא** לחרן, יעקב **חוזר** מחרן. יעקב הולך אל לבן, יעקב נפרד מלבן. "סגירת מעגל".

קשר נוסף: "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם" (שם כח, יא) ⇔ "וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים" (שם לב, ב).

קשר נוסף: "וַיָּלֶן שָׁם" (שם כח, יא) ⇔ "וַיָּלִינוּ בָּהָר" (שם לא, נד).

קשר נוסף: "וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה" וכו' (שם כח, יב) ⇔ "וַיָּבֹא אֱלֹקִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה" (שם לא, כד).

קשר נוסף: "וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ" (שם כח, טז) ⇔ "וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר" (שם לב, א).

קשר נוסף: "וַיִּיקַח אֶת הָאֶבֶן... וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה" (שם כח, יח) ⇔ "הִנֵּה הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה" (שם לא, נא).

קשר נוסף: "וַיִּדַּר יַעֲקֹב" (שם כח, כ) ⇔ "וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב" (שם לא, נג).

קשר נוסף: "וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל" (שם כח, כ) ⇔ "וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל לָחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם" (שם לא, נד).

קשר נוסף: "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל" (שם כח, יט) ⇔ "וַיִּקְרָא שָׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם" (שם לב, ג).

קשר נוסף: "וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ" (שם כח, טו) ⇔ "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע" (שם לא, כד). [הקב"ה שומר על יעקב].

2. הרמב"ם כתב, ש"מחצה על מחצה", בין לגבי היחיד, ובין לגבי העולם כולו, פירושו - מחצה זכויות ומחצה עוונות (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ג ה"ב). אבל רש"י פירש, שלגבי היחיד, "מחצה על מחצה" הוא מחצה זכויות ומחצה עוונות. אבל לגבי העולם כולו, "מחצה על מחצה" פירושו "מחצה צדיקים וחסידים ומחצה רשעים". והאדם צריך לראות עצמו "כאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה. עשה מצוה אחת - נמצאו זכיותיו מכריעין, ונמצא צדיק, ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים" (רש"י קדושין מ, ב ד"ה לפי שהעולם). ולפי פירושו של רש"י, ישנה הסתברות גבוהה הרבה יותר לכך שהעולם יהיה במצב של "מחצה על מחצה". ומ"מ, גם לפי רש"י, ההסתברות לכך עדין קלושה מאד, והקושיא במקומה עומדת.

3. ויש אומרים שענין זה רמוז גם בתורה בפסוק: "וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת - וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם" (דברים פרק א, כו). כשלא רוצים לעלות, מגיעים ל"וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם".

4. "ויש בזה כמה פנים להסברת הדבר. ומהם, דכל שעומד על מעמדו הרוחני בלי עליה מדרגא לדרגא, הרי אף אם הוא מחזיק מעמד, הרי זה כבר בבחינת הֶרְגֵּל נעשה טבע, ונעדרת היגיעה והעבודה שהיו בזה להשגת אותה מדרגה, ומצד זה הרי יש כאן ירידה בעבודתו לקונו. וגם, כי הדברים מתיישנים ונעשים בגדר מצות אנשים מלומדה, נעדרי חיות ועוז קודש" ("משנת רבי אהרן" לימים הנוראים, עמ' ק"א).

5. לדעת רש"י (תהלים קכא, א) והתוס' (חגיגה יג, א ד"ה ורגלי) רבי אלעזר הקליר היה תנא, והוא רבי אלעזר ברבי שמעון. אך י"א שהיה אמורא, וי"א שהיה גאון.

6. כלומר, שראה ברוח הקדש שבמקום זה יבנה בית המקדש, וזהו שאמר: מה נורא המקום הזה.

7. "וְשָׂר" פירושו "וְרָאָה", כמו: "כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ, וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ" (במדבר כג, ט); "אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה, אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" (שם כד, יז). ועי' גם רש"י בראשית מט, כב (ד"ה בנות צעדה עלי שור) ודברים כט, יח (ד"ה בשרורות).

8. חז"ל אמרו, דהאומר שבועה שלא אישן שלשה ימים מלקין אותו, שאי אפשר שלא לישן שלשה ימים, והוי שבועת שוא (נדרים טו, א). ולפי זה קשה, איך יתכן שלא ישן יעקב ארבע עשרה שנה, והרי אינו יתכן בטבע. [ולא משמע מחז"ל שהיה כאן איזה נס. וגם למה יעשה ה' נס כזה ליעקב].

וביארו בזה, דלכן דקדק רש"י וכתב שי"ד שנים "לא שכב בלילה", ולא כתב שי"ד שנים "לא ישן". והיינו, דודאי ישן, אך לא "שכב" לישון, רק "נרדם על הסטנדר". ורק כאן בבית אל סוף סוף "שכב" לישון, שנאמר: "וישכב" במקום ההוא.

9. דמה שלא שכב לישון במשך ארבע עשרה שנה, היה מפני שניצל כל רגע ללימוד התורה, ולא "בזבז" זמן אפילו בשביל ללכת לישון, אלא למד עד כלות כל כחותיו, ואז היה נרדם במקום לימודו. אבל באותו לילה שהיה בבית אל, שהיה בבחינת ליל תשעה באב, שממילא לא היה יכול ללמוד, היה לו זמן "ללכת" לישון, ולכן "שכב" לישון.

10. צריך להבין, מנין לחז"ל שיעקב תיקן כאן תפלה חדשה, אולי התפלל תפלת מנחה שתיקן יצחק אביו. וביאר המהר"ל, דאם לא תיקן תפלה חדשה, מה חידוש איכא שהתפלל, וכי עד הנה לא התפלל? אלא ודאי שתיקן תפילה חדשה.

11. התוס' (ברכות כו, ב ד"ה יעקב) כתבו, דטוב ויפה להתפלל ערבית דוקא מבעוד יום. [ובגליון צויין לעי' בפסקי התוס' במנחות, וגם שם מבואר דסבירא להו דעדיף להתפלל מבעוד יום].

ונקשה, דלכאו' מסתבר יותר לומר, דאף שכבר מבעוד יום יוצא ידי חובת תפילת ערבית, אבל אין זה הזמן לכתחילה, אלא עיקר זמנה של תפלה זו הוא בלילה.

ונראה כוונתם, דכיון שיעקב אבינו התפלל מבעוד יום (כפי שהוכיחו שם התוס'), וזה היה בזמן שתיקן עיקר תפלה זו, א"כ מבואר דאדרבה כך היא עיקר צורתה של תפילה זו, להתפלל אותה לפני הלילה.

וטעם הענין יש לפרש, דכיון שענינה של תפילת זו הוא להתפלל על זמן הלילה, שהוא זמן חושך והסתר, א"כ עדיף להתפלל על כך קודם שבא החושך.

12. "ואף על פי כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית, וקבלוה עליהם כתפלת חובה" (רמב"ם פ"א מהלכ' תפילה ה"ו).

13. והרצ"ה מלובלין כתב, דלכך תפילת ערבית רשות, כי בתפילה חייב אדם להראות עצמו כעומד לפני מלך (רש"י ברכות כה, א), וצריך להכיר ולהרגיש שהמלך נוכח לפניו; ובלילה שהוא זמן חושך, והתפילה בו היא כנגד זמן החושך וההסתר והגלות, אי אפשר לחייב כל אדם להיות במדרגה זו, להכיר בהכרה גמורה בנוכחות המלך לפניו גם בזמן כזה, [ואם כי ודאי חייב כל אדם להאמין בזה, אך להרגיש כן בלב לא כל אדם יכול], ולכן אי אפשר לחייב אדם להתפלל בלילה. רק רשות, למי שחננו ה' להיות לילה כיום יאיר לו (צדקת הצדיק אות ח').

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il